

K-712-3.8.

586366 ГОРІЙ КОСИНКА

ЗА ВОРІТЬМИ

БІБЛІОТЕКА ГАЗЕТИ „ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“

586366

K-712.3.8. Косинка Г.

За ворітьми. Оповідання.

1971

Голубев
10

8/e2/2

ГРИГОРІЙ КОСИНКА

ЗА ВОРІТЬМИ

ОПОВІДАННЯ

БІБЛІОТЕКА ГАЗЕТИ
„ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“

В

іє

ю

х,

и-

ни

о-

т-

в-

...не

рі-

ів-

но-

ку-

нку

8

Библиографическое описание этого издания помещено в "Литературно-Українського Друку", "Мартиним репертуар" и других указателях Украинской Книжной Палаты

K-712.3.B.
Центральна бібліотека
БІБЛІОТЕКА ХДУ
586366 ✓

Київськ. Окрліг № 940
Трест „К н і в - Д р у к”
Б-адрук., вул. Леніна, 19
З. 1214—30.600—1929 г.

ЗА ВОРІТЬМИ

I

Лемківка притоптана та завіяна пилом, мов той шпорини на вигоні.

Ішла стеном—на чорноземі не стала, і не вспіла річку Червону перебрести, як треба було розсіяти хати з повітками на дрібних пісках, в отій червоній шелюзі, що з неї лемківці збиралися хліб їсти.

Білували шелюгу на сапети, плели корзини мальовані та по два злоти продавали,—не по-моглося; півсела рушало за царизни по заробітках, і тільки влітку економія пана Пішндзьовського давала заробити на штани та спідницю...

— Мабуть, ніхто,—казали сусідні села,—не вміє так любити землю, як оті люди з пісків...

Вони заздрили; справді, городи, хоч і порізані, мов ті стрічки молодої, а родили лемківцям картоплі з капустою аж на цілу зиму...

Револуція прирізала панської, але на родючій картоплі розплодилося у всякого отого кукілю, що снаги мужицької аби хватало сорочку на плечі стулить...

І недурно ж ото сидить вдова Марта на жорсткі за ворітьми та в'яже свої думки, мов осіне сонце бабине літо по стерні, і пускає одну за одною в степ, як ластівку; у чорних просах степу мріють заіржавлені рейки, залізниці, і п'ять раз день-у-день, здається Марті, пробігає, не спиняючись на Лемківському перегоні, поїзд...

Марта за думками хитає головою, її найменша дочка-семиліток, Варка, грається з дітворою коло сусіднього двору; понасіпали маленькі кубашки піску, це—кавуни, а Парасчин білоголовий Демидок—за діда-сторожа, і бігають дорогою, коло баштану, тільки злодії та собаки.

Варка трохи захрипла, і коли ловить прудкого Політка, з гарчанням падає на коліна, хватає його за колошу білих штаненят і починає довго та глухо гавкати, Демидок ховається тоді за вербою і, прицілившись з дерев'яної ложі, стріляє—«бу-х-х!»; злодії розбігаються, за ними женеться вздовж вулиці Варка, а «підстреленого» Політка ведуть під повітку—там має бути міліція...

Дорогою до міліції, Політок збирається тікати, його ловлять тоді вже всі, не помічаючи, що він от-от не збив з ніг баби Горпинки.

— Бий його сила божа! Наче камінюкою хто влупив: і не стид-страм—здорові отакі, в комсомол писати треба, а вони баштанують!

— Магай-бі, Марто,—привіталась побожно Горпинка і здивовано кивнула головою на мі-

шок з нарізаними сояшниками та на сапет навибираних огірків.

— Оце так неділю вишанувала — сояшників мішок навернула?

— Переспіють же, бабо... Та ще внадилися горобці: клюють, клюють... Хіба мені в будній день є коли за чужою роботою хоч угору глянуть?—почала виправдуватись Марта, зідхнула і сказала:

— Од п'ятниці панщину Гордієвому Петру робила: гречку в'язала, просо на березі вижала, а своє горобці допивають...

— Не бійся,—таємниче одказала їй Горпинка,—у Сторчака не будуть пити, він знає таке слово, що скаже горобцям:—«летить на коноплі!»—здіймуться, наче буря та, а його добра ніколи не зачеплять.

Марта смутно осміхнулася:

— Якби ж то, бабо, ми таке слово знали... А я, правду кажучи, і не вірю цьому; мене всі відьмою дражнять: була корова—була відьма, а продала в голодовку—чужих діти пасуть...

— Не кажи мені цього,—заперечувала, присідаючи на жоростах, Горпинка,—бо вже хай не дасть збрехать Петро Гордійчин: мололи, каже, восени у Захарка Вовка (рідня якась своя?), а дід один божився-розказував: «Плачеться, каже, один чоловік на пацюків—не можна нічого в млині вдержати, наче наслав хто, а Гайворонський дід (він уже покійний) слухав-слухав, за-

сміявся, та: «А що б ти дав мені, як виведу зараз пацюків?»

Той чоловік йому з одного слова: «П'ять пудів пшеничної!...». Він тоді вийшов з млина: «Дивіться, люди добрі»,—поговорив щось, обійшов млина, помахав руками: «Хлопці,—це так до пацюків,—виходьте до мене, де який є!...»

І,—матінко моя,—як посунули вони, як посунули—так того горба заїзного і вкрили, стоять тільки та вусики у муці витрушують, лавою стали, як ті москалі—нічирк.

А дід махнув рукою: «На чотирі лави, хлопці, розбийтеся, хто куди, а в цьому млині, хай духу вашого не буде!...»

А ти не віриш: є, голубко, такі люди, хай бог береже...

— Трам-та, трам-та...—сокоріла Горпинка, але смутку Мартино не розвіяла, бо вп'ялися її очі у стіжок з п'яти кіп жита і не можна нікуди одвести—так наче вимірюють на серці тугу:

— Прийдеться, мабуть,—гадає Марта,—і овечата продати під осінь, а ціна ж тепер на скотину—не годуй краще...

Горпинка трохи згодом, помовчавши:

— Обтикалась ти ними, як дівка гвоздиками: і ні до людей, ні до бога... А сьогодні така хороша служба була, наче у великдень на утрені: батюшка говорив про голод: бога, каже, забули, а церкви хочуть за налоги замикають... І-і, такий юрмис у народі, таке!..

— Таке саме, бабо,—знехотя одказувала Марта,—як з тими пацюками—не вірю: добре комусь блягузкати язиком, добре Гордійчиному Петру одмолюватися—є за що, хай дякує богу, а такій нужді, як ми—нема за що, то... хай вибачає...

— Варко, іди полуднувати!—гукнула вздовж вулиці Марта, та Варка не чула.

Політкові саме робили допита, і Демидок, на-сунувши на лоба картуза, суворо випитував злодія:

— Ти признайся, товариш, краще буде... Брав у старика кавуни, чи ні—говори?... Говори правду, товариш, гамністія буде...

Політок шморгав носом, обдивлявся скоса вартових—Варку та голочеревго хлопчика і, шекеряючи, казав:

— Я не крляв: хай мені рлуки покорлчить...

— Товариш - начальник!.. Позвольте до ветру сходити?..

...Утік, утік!.. І сонна вулиця знову позіхнула, збила ногами діввори пісок і покотила дитячий вереск так сильно, що порушила у сояшниках сон собаки—Жука; він, не розкриваючи очей, клацнув зубами, загарчав і заспокоївся... Хотів гавкнути, але рішив—даремне, і пересунув за сонцем свою голову в гарбузиння...

— Діти, діти...—згадала щось своє Горпинка, а, спам'ятавшись, по думці, пхикнула губами, знизала плечима, і докори на Марту вимовляла дрібно-дрібно; до неї десь іздалеку підкралася

така хитра та влєсливо-ласкава думка: чи не здуріла вдова з малечєю?.. Вона сказала:

— Не бог винуватий, Марто, а ті великорозумні, що царя вбили.

Марта:

— Я не знаю, бабо, хто там винуватий, а з вашого царя пользи нам не було, як молока з цапа...

— У мене гриз на нозі, кісточку роз'їдає,— змовчавши, сказала Горпинка,—ніякої ради: парила в березі, безсмертник на ніч клала,—не помагає, а це насовітували до тебе: погризи... Ато аж крутить ногу.

І вона поставила на жороста стару, збрижену, мов постіл, ногу, де поприсихав ще на волоссі коров'ячий кал...

Марта з огидою, як здалося Горпинці, закопилила губу, і намалювала на губах щось гидке-гидке, аж сплонула; тоді вона поспішила сказати:

— Я ж дурно не схочу тобі: чи паляницю, чи хлібину, скільки там слід... Ой, хліб тепер кується! Повіриш, у нас було колись стоги стоять, а сейгод—три засторонки в клуні: хоч їж, хоч дивись!.. До може підем до хати да погризем?—несміливо додала вона.

Марта засміялася:

— Хіба, бабо, думаєте, що за вашу паляницю треба вже, вибачайте, гній на нозі вилизувать?

Горпина здивувалася:

— От такої! Радуйтеся... за паляницю: хіба ти така вередлива? Наче й роду не панського—пхи, аж диво мені слухать.

Вона гордовито підкреслила:

— В хазяйстві, дочко, нога буде—не бомага, а коло скотини як ходиш...

Але Марта перервала розмову і ще раз покликала з вулиці Варку.

...Демидок збив об корінь пальця і, пхикаючи, сердито гукнув на дівчину:

— Варко, мати кличе!.. Бігасш...—незадоволено приказав він і знову слинив руку та замазував грязею кров на пальці:

— Ой-ой, зав'язи, дурний,—кинула захекана Варка і побігла до свого двору.

— Не буду я гризти,—одказала рішуче Марта,—треба було хоч ногу обмити, а то...

Вона хотіла сказати—«принесла ратицю лизать»,—але змовчала і повернула голову на дорogu, де в'їдав Жук на чужого, і долітало приказування: «Бач-бач, які люди—такі й собаки!..»

Горпинка забула на хвилинку про свою ногу і з цікавістю почала розглядатися своїми косими очима—хто ж іде, а коли впізнала, з пошаною промовила:

— Петро Гордійчип... Куди ж це він?

— Знов, мабуть, хлопця наймать,—зідхнула смутно Марта.—Видно мало ще, що поневіряється літо за чужою скотиною,—треба ще й на зиму запакувати... Не діждуть вони,—промовила останні слова про себе Марта.

Вона нагримала на Варку, що принесла на голові розпатлане пасмо засмалених кіс, поправила любовно шлейку спідниці й наказала знайти Опанаса: пора вже із стігла гонить...

Коли доходить до Мартиного двору Гордійчин, то Горпинка виправила свій фартух з копійками, старечий, підсунула ноги краще і рішила пересидіти його та все таки, хай копилиться не копилиться, а паляниці на дорозі не валяється...

Вона сказала сама собі:

— Бреше... Погризе Вовківна ногу...

II

У Петра жупанина, як він казав, хоч і давня, але носив її тільки в празник; його залоєні поли показали на крамну сорочку та салдатські штани на-випуск до Лемківської роботи черевиків; чоловік заможний, і перше його слово перед прихильниками—це було сердечне та загрозливе: «Ой, зарізала, брате, Революція. і ноги не носять... Коли б хоч сюди, хоч туди... ворогам нашим: як бог милує?..»

А тут тільки було:

— Здрастуйте,—з повагою в голосі сказав він до Марти з Горпинкою, а, подумавши та крутнувши вуса, добавив,—з неділею, і схилився на ворота, що заскрипіли під вагою його тіла й похилилися.

— Бач, хилиться без хазяїна,—і сів поруч з Горпинкою, що привітала його, низько вклонив-

шись, і навіть спідницю одсунула, щоб краще було сісти.

Марта знала, куди це ворота хиляться, та:

— Хай хиляться, прийде син з армії та нові поставить.

— А воно так: або нові поставить, або й ці спалить...

— Не спалить,—переконано заявила Марта.

Тоді Горпинка не втерпіла такої довгої мовчанки і почала розпитувати про пізні гречки,—згоріли, мовляв, ото біда буде...

Вона повернулася лицем до Петра:

— А в мене з ногою таке нещастя, така лиха година: як закрутить, хоч до бога, або на стінку лізь...

Той поцмакав, витягаючи тютюн, і не знайшовши паперу в капшучі, зняв синього картуза з ремінним ободком, що такого носив тільки економ пана Пшіндзьовського, і почав розправляти жовту від поту підкладку з паперу,—закурювати.

Коли потяг разів зо два цигарку, сплюнув і сказав невідомо до кого:

— Заробив, як Марко на вовні... Що там нога, бабо,—звернувся він до Горпинки,—коли жить не дають: хіба мислено, щоб отаке здирство, як зараз? Ой надопекли ж! Зарізала, брате, Революція!...—розпочав він, але спам'ятався, що перед ним же не такі вже й свої, сказав:

— П'ятдесят карбованців штрафу... О...

Горпинку так захопила ця новина, що вона

не тільки повернула до Петра голову, аж руками розвела:

— За що?

Гордійчин зідхнув, наче після важкої роботи:

— Це ще треба подякувати, а то шість місяців тюрми за пухлого душу сиди...

Думки закрутились у Горпинчиній голові, і так почали одна одну переганяти, що не знала, чи питать же далі, чи хай сам скаже. «Це неодмінно,—прийняла вона останню догадку,—за п'рубаний ліс Пішіндзьовського штрафують... І ще вчора казала своїм дурням:—«Приховайте ви оці дубки на трям де-небудь, хай не колють людям очі»,—не послушали, а тепер...»

— Хоч би ж заробляв ним, не жалко було б,—продовжував журливо, пихкаючи цигаркою, Гордійчин,—а то була думка к храму вигнать, і—зарізали: п'ятдесят карбованців—це ж сім кіп хліба чорту в зуби запхни!..

Горпинка зразу заспокоїлася; її обличчя стало заклопотане, смирене й трохи задумане; права нога, де гриз розсівся, аж тупнула з радощів: «Так і треба, хай скубнуть, не позичив нам молотилки, хай...»

— І доки вони мучитимуть?—вирвалось у неї,—це ж наказаніє господне,—пху, як би знаття, хіба ви гонили б її?—поспитала вона, співчуваючи.

— Кров би того гаряча пила, хто її гонив би: за п'ятдесят карбованців... Не дають жить, от що.

— І це тільки у вас, чи ще в кого?—поспитала, аби що-небудь сказати, Марта.

— Всі гонять,—сказав він,—а на мені злість окошилася... П'ятдесят карбованців, та ще в недорід. Не дурно ото кажуть люди, до воно й правда: гіркі наші, сестро, заробітки... Заробила, вибачайте, сорочку... Отак і я... Просто заріз.

— Чого ж ти,—звернувся Гордійчин діловито до Марти,—не питаєш мене—чого прийшов?

— Скажете.

— До як же ми з хлопцем: зійдемося, чи ні?

— Ні; я не буду його наймать...

— Чого?

Горпинка використала вільну хвилинку й запитала Петра, не спускаючи з новини думки:

— Хіба у вас таке плохе жито, що сім кіп треба збить?

— Як де: навсонні—згоріло, а ярками—добре... Пропало вже, не вернеться...

А Марта в одну душу,—аж надоло вже Петрові про це слухать:

— Хай що буде: оддам до школи; буде шануватись—будуть люди, а не буде—мати не винувата...

Гордійчин почав висміювати її завзяття:

— З науки хліба не їстиме... Чи може хочеться, щоб танцював на пасху в комсомолі, як Петренкові студентки? Одна вже витанцювала—отелилася.

— І-і, як же, коли?—аж присіла од такої но-

вини Горпинка, і зла була на Петра—розказує, наче макуху жує...

— Не знаю, як там було, а Петренчиха носить по саду та дзелень-бом виспіває. Культура!

— І заводу гарного дівки були, а так розпаксудилися,—солодко сказала вона, і знову згадала про свою ногу: крутить.

Петро:

— До як же буде?

Марта:

— Отак і буде: попасе до Покрови, а там піде до школи...

— А в мене йому добре було б, харчі, що ми їмо—один стіл; на зиму пришиви справив би, а в тебе ж,—він кивнув на стіжок життя в дворі,—хліб на учоті...

— Не подохнем,—згорда одказала Марта,—а за науку, яка вже не буде, хай потім не плачється на матір, що не пустила до школи...

Петра образило останнє Мартине слово. «Всяке стерво по науку плазує,—гадав він,—немає щоб як раніше: «Прийміть, дядьку,—за шматок хліба робитиму...»

Він, похмуро засміявшись із своєї думки, сказав до Марти:

— Да воно правда: вивчиться по совєцьких школах краще лаяться... Я не силую: своя рука владика. До, мабуть, тепер із оранкою теж буде інакше: виорав тобі даровизни панської десятину, та привезу ще просо і—розквітаємося. А на ті клапті шукай собі орача.

Він потяг востаннє недокурка, повернув його в жовтих пучках і кинув, плюнувши на пісок, сам устав, подивився ще раз хазяйським оком на Мартине дворище—нічого не сказав, а тільки поспитав бабу:

— Ваші хлопці дома?

— Здається...—зраділа Горпинка, і вимовила, записавшись:

— Не знаю, як тобі й сказати: Пилип із церкви прийшов та спить у клуні; ти не був, мабуть, сьогодні? Там чуть до бійки не дійшло: Петренкова рідня автокефальну хоче—«Не розуміємо, нам, каже, на рідній мові...» Сміялися люди, а він аж запінився... Іди, когось да застанеш.

Марта зо зла та несподіванки, що сказав про оранку Гордійчин, не знала, що йому й сказати: умовлялися за хлопця, що пастиме—орати й ті клапті, а тут...

— На чорта й краще,—сказала вона:—пас-лас ціле боже літо, падав за скотиною, а в тебе совісти знайшлося тільки панську десятину виорати?.. Ми ж умовлялися...

Петро дивився в землю, і твердо:

— Умовлялися—одно, а робота—друге.

Марта запеклася й безпорадно мовчала; тоді з кінця жоросту підвівся гонкий, білявий, з різними рисами обличчя, Опанас, її тринадцятилітній син, і злісно сказав Петрові:

— Як така балачка, дядько, до чорти вам

більше пастимуть, а не я: виорали на панському, і кінець! А сьогодні я вже не пожену.

Гордійчин не ждав такої рішучої заяви, але, коли помітив, що Марта теж згоджується з думкою хлопця, почав його залякувати:

— А в суд не хочеш? Гляди, бач, щоб з великого розуму дурним не став: за саму оранку треба до Покрови служити—знаєш це?

— Не сваріться... Да ладком, не треба цього, хіба не можна всовістити його?—сказала Горпинка до Марти, натакуючи на сина. Сварку слухала вона з великою насолодою: рідко ж бувають у Лемківці такі веселі дні! «Як вишкварка та...»—подумала вона про Опанаса й затихла, бо Марта, — по очах було видно, — розлютилася й далі не змогла стерпіти:

— Подавай у суд,—кинула вона злісно Гордійчиному,—не думай так високо про свою могутність: Пішндзівський крадій був, та зуби поламав, а таких панів, що бублик у руці держить, а чорну лусту хліба прасує—знаємо!

Це була найбільша образа Петрові, бо про цей бублик усе село говорило.

— А-а, ось якої ми! Зраділа, що десятину землі чужої дали? Думаш—чужі сльози злидні виплачуть? Не безпкойся, недовго вже зосталось царствувати: прийде ще коза до воза, та смердітиме погано... Ось поназдивився,—загрозило скінчив Гордійчин,—коли не прийдеться руки цілувати, щоб простили люди за чуже добро... Злидні!..

І він, сердито вигукнувши лайку, пішов кутком до Горпинчиних синів.

Горпинка була задоволена неділею: такий хорошенький день удався, так багато новин, і ця сварка з Петром; ще хотіла розказати Марті сон позавчорашній та, мабуть, не треба буде... «Б'ється козачка, як риба тая,—загадала вона;—ні, не вміє шанувати заможних людей, не змалюється, хай попухне на картоплі—ласкавіша стане...»

«Ногу,—рішила Горпинка,—треба неодмінно погризи; з паляницею, коли прийде оцяго лобатого Опанасика: «Сьогодні нема печеного»,—хай походить».

— Мабуть, Марто, зроби вже мені ласку—погризи,—піді й собі додому,—сказала вона, підвівшись та хруснувши ногою, нахилилася й потерла рукою чорну кісточку, мов грудку землі...

— Письмо від Митра прийшло,—сповістив, нахилившись до матері, Опанас; але Марта заховала свою радість і перервала його, щоб одправити Горпинку, і сказала:

— Ідіть, бабо, додому, та другим разом, як ногу обмісте. Я хоч до церкви не хожу, а неділю святкую: прийдіть у будень.

Горпинка образилася:

— Чудасія, прямо! Хіба це довге діло—пополоскати в казанку—пхи!.. Забилася такий світ. чи ти смієшся, чи що?

— Я не сміюся давно вже, а гризти сьогодні

не буду вам.—І Марта стала у воротах та ждала, як видно, коли попрощається Горпинка.

— Мамо, Опанас каже, що наша теличка пополювала сьогодні,—сказала Варка, але на неї зо-зла глянув Опанас, і вона злякано замовкла.

— Дурна ти,—одказала їй мати.

«Неодмінно,—рішила Горпинка,—з Петровим бугаєм... О, ця нужда любити дурничку!.. Треба сказати йому, як застану.»

Вона востаннє згадала про ногу, і дала вивір Марті:

— Не знала я, що Вовкова дочка така вередлива: бач, погидувала ногу гризти... А може колись прийшлося б, бо в тебе ж діти?..

Марта:

— Не ваше діло до моїх дітей; прийшли, то йдіть собі з богом... (під три чорти, де й ті два,—добавила вона до себе), зачинила перед самим Горпинчиным носом ворота, і пішла, не попрощавшись з нею, до хати.

Опанас жваво підняв із землі клунок із сояшниками та сапет огірків, і поніс їх до призьби; Горпинка постояла здивована хвилини зо-дві, плюнула тричі проти воріт, і швидко-швидко задріботіла вулицею; хлопець догнав її лайкою:

— Ще плюється—такі вже драглі...

Його докірливо спинила Марта:

— Не займай, сину,—вона тобі не панібрат.

— А чого ж вона плює? Що багата, думає?—сердито та схвильовано казав син матері, коли йшли до хати.

III

У хаті гули мухи, мов два рої бджіл у вулику; і коли махнула руками Варка коло столу, то вони знялися—осінні та в'їдливі, і почали по вікнах дражнити сонце...

А воно освітило хату, і подушки на полу чорні розпарило, що аж дишуть, здається, важко, бо хата мала, стара й в кутках мокра: літо пройшло, а на покуті—як стояв ще з зими заплаканий Микола-чудотворець, то й зараз іще сльози ті не висохли; рушник на святому старий, давно пратий, і квітками з пшениці та плетеними хрестами обтиканий...

На сволиці, мальованому жовтою та зеленою фарбою, лежить дві-три книжки, а проти них, на поколупаній грубі,—тістом примазаний, висить портрет Шевченка: Варка хотіла помазати грубу, та замазала йому кожуха, і Опанас тоді сварився й наказував—ніколи не займати, що не вміє...

Коли всі з хати розійшлися, то Варка плакала, вмиваючи Шевченка, і приказувала:

— За вас, діду, і мені од Опанаса попало...

А він теж посмутнів, і висить у Мартиній хаті—такій журний, наче тільки-що виплакався, і сонце стріляє йому з вікна просто межі очі...

Під ним тихо сіла Варка, коли Опанас матері письмо читав, і слухала так пильно, що, коли згадав Дмитро про неї, та ще за чоботи—розплакалася, бо ніколи ще вона не бачила таких рясних сліз у матері, як із того письма:

Дорогі мамо, сестро, і ти, Опанасе! Пишу цього листа до вас аж із китайської границі. Стояли ми полком у Байкальських горах, а це прийшов приказ, та пішли на своїх кучих конях до границі. Я дужий та здоровий, і школу кавалерійську скінчив... І веселе товариство наше, бо, мабуть, у полку найбільше нас із України...

— Так чудно пише, що й розібрати трудно,— промовив Опанас, і далі:

...І гаюля, більший за наш очерет удвоє, листатий, де стоїть бідний ходя, наче в сурму приграє нам, як заведуть хлопці: «Та веселая та доріженька», або співають ще часто: «Дадуть тобі, мій синочку, ще й казенну рушницю»... Це їх вивчив тут один учитель такої. Хлопець поклав листа й радісно засміявся: — Який, думає, що в нас такої не співають! Але мати сиділа смутна, і просила читати:

...Дійшла до нас звістка з України, що недорід у вас, і так мене прибила, що коли згадаю нашу Лемківку вбогу, та ваше, мамо, поневір'яння по чужих роботах,—наче обценьками хто здавить серце... Чи помагають же вам із комнезаму,—треба, щоб полагали, бо такий закон є для тих, хто служить у Червоній Армії...

— Сину, сину,—яка тая поміч?—проказала в півголоса Марта; ніби жалілася синові, казала:

— Пішла до зборні: виоріть хоч поле, а голова знітився, та: «Самому треба наймати...»

...Рідко, Опанасе, пишеш до мене письма: чи може забагатів, чи може грошей на папір немає?..

— Таки догадався,—осміхнувся гірко хлопець. Мати витерла заплакані очі.

...Отож посилаю вам червінця, та справте чоботи Варці, хай не бігає за скотиною боса, бо скоро осінь—підуть ранки холодні, росяні... Не забудьте ж, мамо, справити їй хоч поганенькі пришиви...

— Уже й тепер холодно...—заплакала на лаві Варка, але побачила строгі очі Опанасові, повні жалю—змовкла.

...Хоч би батько живий був, бо тепер же ви там, як та мошка дрібна: нікому ні заступитися, ні допомогти...

Опанас, при цих словах, коли в голос мати заплакала, розхилив свої брови, і став з розкритими очима, наче збирався вступити з кимось невідомим, але сильним, у бійку.

Він сказав до матері:

— Чого це ви? Не люблю, коли таке пише... Не пропадем, хай не радіють...

І на слова його:

...Та не сумуйте, мамо, хай підросте трохи Опанас (чи ви його посилаєте сю зиму до школи? пошліть беззастережно); я приїду додому, як нічого не буде... Хіба тільки ми бідні? Он є такі китайці, що тільки сині штани та сорочка, а то все—нужда з'їла, бо

скрізь іще «одному з пельки пре, а другий з голоду зацвітає»...

Марта подивилась на свою дранку-кохту, що лежала коло Варки:

— Мабуть, сину, і ми не кращі за китайців тих бідних...

...А ти, Опанасе, шануй Варку, та живіть тихо—не сваріться з матір'ю, бо вони її так у нас згоріли, як та суха трава: за батьком нас доглядали та добра не зазнали, а підтопталися—ще краще стало. Чи хватить же у вас хліба до нового? Та не забудьте, мамо, справити, як получите гроші, щоботята Варці: хіба вона не заробила за літо, спотикаючись за чужими овечками?..

— Заробила... Заробила, сину...—витерла великі сльози Марта, а Опанас іще дочитував:

...Пригортаю всіх та цілую. Ваш Дмитро.

Марта, коли Опанас скінчив письмо, наче помолоділа надіями сина і пішла до печі рівна та бадьора, щоб дати пополуднувати дітям: і жалю, і радість, як сполохана птиця, забилися під серцем:

— А на що вже ти, Опанасе, вивчився?—поспитала вона сина.

Хлопець стояв посеред хати—такий був розпалений, що ніби хто поклав до його очей дотлівать жар, а на лобі провів смужку, і вуха облив калиновою юшкою—такі червоні...

Він сказав матері:

— Ні на що я не хочу вчитися, аби вмів

їздити автомобілем... О, я ту машину глядітиму не так, як скот ваш, ні, я її буду так чистить, так ходить коло неї, що коли бігтиму, то не кричатиме, наче недорізане поросля, а вигукуватиме...

Варка при цих словах засміялася і перекривила крик машини: ків-ків-ків...

Мати поставила на стіл миску, і Опанас та Варка, що пасла овечки, почали залазити за стіл; поладували нашвидку, сьорбнувши борщу по ложці (хотіла ж Марта купити сьогодні хоч олії на базарі, але гірків тих понавивозили—розминутися не можна, і вона продала свій клунок за 20 коп. та на всі пшона торбу сторгувала, і два фунти соли—отакій базар!), і пастухи її почали чистити гірки, посипати сіллю, і хрумкати.

І Опанас, пополуднувавши, не дякуючи богіві, як це почала за ним примічати Марта,—взяв з лави її драну кохту, в якій одпоров стан і носив замість піджака (свого старого піджака він зберігав для школи), надів її уже в сінях, зайняв свою телицю, ляснув, чи зо-зла, чи з радості на вулиці нагайкою, і погнав, займаючи займанки у сусідів...

А Марта довго стояла за ворітьми—проводила очима дітей; її Опанас у кохті, наче той чорногуз, ступав у білих штанах за скотом, і голова хлопця була схилена до землі, як той колос, що серп не зрізав на межі...

— Я вже ту школу, сину, виплачу тобі, а приймуть...—приказувала сама собі мати, додавала:—нехай на злість багачам Лемківським, що

снів докторами та артистами виводять, мій хоч автомобілем їздитиме!

І пирхкав, голосно заспівував у Мартиному серці той автомобіль, що її Опанас правити ним збирався; вона, як мати, загордувала своїми силами, що не чула, коли новобранці з неділею привітали, а за Гордійчиного Петра левадами затяг котрийсь тієї самої, що в письмі син згадував...

Вона загадалася:

— А мій же Дмитро так тяг, що коли співав— і старі слухали...

І прийшла до неї за ворітьми стара, ще од баби своєї, мабуть, за сто літ, пісня—така, що ніхто вже її в селах ніколи не заспіває, хіба лише мати, як розплачеться:

Ой, пустила синів за ворота,

Як тих соколоньків...

Хотіла заспівати Марта чи з горя великого, чи з радості, але не було голосу, і не до лиця старій співати.

ПОЛІТИКА

— Три годи не пив з багачами за одним столом, три годи з родом не гуляв, як на ножах був, а сьогодні, виходить, поїду колядувати?.. Не годиться наче так, та поїду на злість, побачу, яку то політику мені шуряки мудрі з тестем заспівають!..

Швачка стояв коло столу, як той дружко на весіллі: шапка заломлена набакир, на вусах краплини води, а широка долоня руки лягла на стіл так сильно, що захиталося світло каганця в хаті.

Жінка щебетала, раділа:

— Хіба ти проп'єш своє старостування?— обережно засміялась вона, розстеляючи на столі свою дівочку тернову хустку.

— Не вік же гризтися з людьми да комнезамів своїх захищати...— виводила вона далі, кінець тій хустці розгладжуючи, а на Швачку пильно вдивлялася, думала: «хоч би не розсердився!..»

Та Мусій Швачка сміявся:

— О, знов за батькову землю жаль підсокирюється! Пропало вже навіки, Мар'яно, шість

десятин; взяли ту землю мої комнезамічки як зубами! А зате ніхто не гавкне, ніхто, що Мусій Швачка неправильну політику робить... Ну, скажи мені, хто докаже неправильну політику?!

Слово «політика» вразило Мар'яну: це так дражнили на селі її чоловіка, що ліпив іноді оте слово, туди де й не слід було... Вона махнула рукою:

— Служив їм, служиш, а дяка? Ворогів нажив півсела—оце така заслуга; не бійся, як здохала я з дітьми, коли ти тікав з комуною, батько, спасибі їм, за рядно аж три пуди жита дали...

— Ого,—засміявся Мусій,—да такої ласки, западеться вона, в цигана можна доскочити, не то в рідного батька! Правда, дочко?—запитав він жартома на полу свою Степанидку, дочку найстаршу.

— Правда,—одказала та батькові, на матір глянувши.

— Правда!—підхопила Мар'яна,—що ти зарічана дуже.

— В батька вдалася!—рубнув Швачка, а Степанидка на це засоромилася—замовкла.

Хотіла ще Мар'яна сказати чоловікові про те, що всі багачі на селі дають не тих, кому він землю понарізував, а тільки, мовляв, його, Мусія. Політику, що збувся десь на Перекопських дровах двох пальців, а коли не пошанується—голови одбіжить, та не сказала: так хотілося похити її до роду!

— Ти вже хоч там, у батька, перед зятями, про свою політику не згадуй,—а то ще наб'ють з доброго дива,—застерегла вона чоловіка, а сама, схвилювана, ждала, що він скаже на це.

Тоді Мусій простяг на світло каганця свою ліву руку, де випиналися дві маленькі кукси з пальців, і сказав не на жарт тверде слово:

— Хай не забувають, що Політика одбіг під Перекопом два пальці з лівої руки, зате права ціла, а за стрільбу сам цар Микола медаль видав!..

Він полапав праву кешеню, де справді лежав блискуватий бравнінг—здобич Перекопської перемоги, і, кинувши жінці—«я ж запрягаю»—вийшов на двір.

— ...Ой, гарячий ти, Мусію, та клепки не хватає!—сказала сама собі Мар'яна, зідхнувши важко.

І вона мовчки зодягала чорний корсет, спідницю кубову та ще сорочку з дрібним вирізуванням, ту, що колись була діувала в тій сорочці Мар'яна...

Задумалася над сорочкою з вирізуванням—дівоцтво згадала: «Гей, кіньми не догнати, золотом не скупити літа тії!..»

Її очі впали на Степанидку—осміхнулася своїй думці:

— Ого, ще п'ять год прокує зозуля, а ти, мамо, за скринню подбай!..

— Не їдьте ви на ту коляду,—незадоволено промовила Степанидка.

— Не можна так, дочко, треба ж діда провідать... Він же нам хліба колись давав,—ще раз нагадала Мар'яна.

Дочка замовкла. Вона пам'ятає той хліб, коли принесла мати три пуди (по дорозі в топчаку змолола), та зразу ж замісила житніх перепічок, викотила їх на столі, ще й маківкою позначила: а сама плакала—плакала, примовляла: «Хай би чужі на рядно минжували, а то рідні в заставу беруть одежу—не вірять...» Мати тоді зарікалися, подумала дівчина, ніколи до багатців на поріг не ступати...

— Вам нічого, а з батька будуть насміхатися...

— Ет, видумуєш та старуєш!—одказала їй Мар'яна.

— Хто з нас буде сміятися? На кутні, дочко, він засміється.

Мусій стояв на порозі в козушку, критому зеленим англійським сукном (це ще з тієї врангелівської шинелі, що з-під Перекопу достав),—казав:

— Наша політика тепер—не сміятися з бідних, бо сам бідним зостанешся, правда, Мар'яно? Діла йдуть, контора пише, гай-го!

Швачка хотів пригорнути з невідомої йому самому радості Мар'яну, але стримався й тихо погладив шовкове волосся Степанидки.

— Що нам багаті, Степанидко?

А Мар'яна, запишавшись, своє слово додала:

— Старців контора ваша буде писати.

— Старці—старцями, а ти по-дурному сердишся! Краще—зодягайся скоріше,—вимовив з якоюсь нетерплячкою Мусій, і Мар'яна мовчки зодягалася.

У товсту хустку запиналася, нав'язувала пір'я, коло дітей припадала, а коли все, здавалося, поробила, тоді стала посеред хати:

— Спіть же, діти... Ну, господи благослови!

— Та вже, каже, поблагословив!—пожартував Швачка й накинув стару шинелю на плечі—велика тінь його постати одбилася світлом на комині.

— Спіть же, діти,—промовив він Мар'янині слова, лапнув правою рукою за кешеню і—вийшов з хати.

Вийшли Швачки за ворота на зоряну дорогу. Під полозками кипить мороз, пару з рота вириває, а кінь бредє заметами сніговими, і сніг курить під його копитами, мов золотий пісок.

Мар'яна сидить на саях, наче та молода на посаді—щаслива; їй здається, що от-от доскочить вона з чоловіком того щастя, коли рід її багатий не буде вже братися на Мусія, як харпака останнього—«політикою» не вкорятиме, а сестри—не зідхатимуть на базарі—«ой, бідна сестро»,—і раді-раді, що вони не такі як Мар'яна, а багатирки! Ні, хай ще пройде рік—другий, думає Мар'яна,—а ми (за Мусія мислить) зіпнемося на ноги... І вона мимоволі гордує та пишається своїм чоловіком.

Вона солодко мріє, і мислі її, спотикаючись, біжать у минуле.

Справді, били її поляки за Мусія, багаті виселяти з села хотіли—всі так в'їлися, а зайшла комуна—прийдіте поклонімося Мар'яні! Наче великдень їй настав, і світ поширшав... боялися чоловіка, що землі комнезамам роздавав, і лашилися та піддобрювалися до Мар'яни—не побилося...

— Така політика, дядьку Андріяне,—казав Мусій, коли виводив був бика з Андріянового двору: розкуркулювали в пень.

— Сам ти політика, чуми чорної гірша,—була відповідь Андріянова, і Мусія подразнили на селі Політикою... Андріяниха хватала на дорозі за роги бика, кричала:

— Убийте мене, розсукині сини, а скотини не ведіть з двору!..

— Політика,—сміялися комнезамщики з Мусієм, і бик, звівшись долу товсту шию, пішов, мов арештант той, попереду. Четвертий рік тому, а не забула Мар'яна...

— Такі якісь думки чудні верзуться,—подумала.

— Чого це ти зашилилася, мовчиш?—запитав Мусій жінку, стьобнувши різко батоном коня.

Опленчаки-сани заточилися під якусь лісу, кінь підкинув їх—висмикнув під горбик; далі до рога прослалася рівна, засіяна синіми смугами од місяця, мов хто полотна прослав білити. Сніг під саньми рипить, а з-під копитів коня, здається

ся Мар'яні, вилітають ухнали—дивні такі—срібні, сині, золоті... Добре йде під гору кінь Мусія Швачки!

— Це я згадала,—каже Мар'яна, нахилиючись до чоловіка,—Андріяна: вони ж тепер з батьком свати; вій, мабуть, теж приїде колядувати?..—Вона запитала про Андріяна з якимось невідомим їй острахом.

— Да, це—свати, аби чорт їх ухватив!—жартома одказав Мусій, і їхали якусь часину мовчки.

— Це вже Степанідка заснула,—мовив на решті аж за селом Швачка. Додав:

— Ех, їду оце на страменіє: ну, скажи, яка там мені гульня буде, коли кругом сичатимуть, мов гади: «Комуна родається, старці очі вгору підводять»...—І Швачка не витримав—видявся гидкою лайкою. Далі вдарив з люті коня, той рвонув копитами замета й помчав сани з усієї сили. Мар'яна мовчала.

Уже в'їздили на панські землі, де стояли ще нескінчені нові хати, занесені великими вадами снігу; одна з них, щасливіша, накинута на себе якусь дранку з гречаної соломи, у вікні—синє світло чи каганця, чи лямпадки—блимає, гасне; а друга хата, через дорогу, виставила голі причілки й зіяла чорними ямами невставлених вікон.

Кінь, добігаючи до цієї хати, раптом спитнувся й злякано захріп; Швачка смикнув його назад—зупинив.

Мар'яна цокала з переляку зубами, Мусій

обережно, тихо якось, витяг з кешені револьвера, але скрізь—мертва тиша.

Світло в хаті раптом спалахнуло—раз, другий, і за третім—погасло; кінь стояв на місці та гріб копитом сніг... Швачка пробіг трохи наперед, і, нахилившись над якоюсь чорною плямою, раптом голосно загукав:

— Кіт замерзав! От бідний, не попав до хати, а тепер колядус!..

Він підняв на руки холодного, ще живого, переляканого кота, що дряпнув його за руку, і приніс до саней; Мар'яна, схвильована з такої зустрічі, пошепки казала:

— Кинь його к чорту отуди в сніг—це хтось нарошне кинув! На злю...

— От дурна!—засміявся Швачка:—чого ж йому, товаришу, пропадати?..

Він положив кота собі на коліна, прикрив його, і, ховаючи до кешені револьвера, сказав жінці:

— Подарую Андріянну за бика... Уяви: не забув ще й досі розкуркуловання!.. Ні-но!—гукнув Швачка й смикнув віжками коня.

До хутора лишалось ще дві верстви. Різдявна ніч, кована зорями, стояла в степу пишна й красна.

Кінь, коли повернув його Швачка на шлях до хутора, де світилися у вікнах ясні, веселі огні,—бадьоро пішов риссю, сани зарипили полозками по чиемусь свіжому сліду, і тільки вітер

шумів назустріч... Швачка під'їздив з Мар'яною до тестя.

Уже вималювалися темно-синіми силуетами на заметах снігу дві скирти соломи, засніжені тополі стояли, мов якесь казкова сторожа, а сад при дорозі зацвів, мов бузок, інеєм...

— Колядують,—сказав Швачка, спиняючи бистру ходу коня.

Його голос, різкий на морозі, наче підкинув на саях Мар'яну; вона цілу дорогу тільки й думала про зустріч з багатим родом, боялася за чоловіка—такий він якийсь у неї «од серця»—слова не зважить, і—запальний...

— Мусіє, я тебе молю,—вимовила вона, коли під'їздили до двору батькового,—не сварися з ними за свою політику, хай на людях, а тут...

— Чого ти боїшся?—образливо одказав їй Швачка.—Чи я маленький, чи не знаю, де сказати, а де змовчати?!

— До чого ж ти вже злишся?—лагідно промовила Мар'яна, і на її очах забрипніли сльози; а одна сльозина, наче мороз її викотив з ока, тихо впала на коліна чоловікові.

— Викинь того чорта!—і вона вхопила рукою за шерсть кота, що той давно задубів уже од морозу на Мусієвих колінах, і він його мовчки струснув з ніг на синій сніг.

— ...А благословить колядувать?..—гукнула Мар'яна до високої чоловічої постати, що вийшла з хати.

Хтось хрипло поблагословив, одчинив ворота, і коли сани Мусія Швачки зупинилися під скіртами соломи,—мовив:

— От мороз, Мусіє Степановичу, аж пече! Колядникам не повезло сейгод... Правда, советська власть коляди не признає!..

Мусій мовчки розпрягав коня, накривав його старою шинелею; а Мар'яну на порозі зустрічала мати:

— Загордувала, дочко, наче десь за морями живеш... А тут весь рід з'їхався: колядують.

Мар'яна заплакала й, спам'ятавшись, витерла сльози—обличчя в молодіці з морозу мінилося червоними яблуками на щоках, тонкі губи були міцно стулені,—і лянтар наміста звисав на повногрудих персах. Вона піджидала в сніях Мусія; ніяково без чоловіка самій заходити в хату.

Ой гула-гула крутая гора...

Святий вечір, добрий вечір...

У хаті колядували; ще тверезі були, і голоси жіночі гули соромливо—ніхто не співав на всю гортань. Отак на одній ноті загула пісня-колядка про круту гору, засіяну шовковою травою,—і коли переступили хатний поріг Швачки,—замерла.

— Оце добре,—сказав із-за столу Андріян, що сидів був поруч з Мар'яниним батьком:—це добре... Мусій Степанович навчить вас по советському колядувать!..

І він, хитро усміхнувшись, моргнув до жінок, що колядку заспівували; та гості повернули го-

лови до дверей,—жінки втопили очі на Мар'яну, а чоловіки суворо віталися з Мусієм.

— Дав господь празник—усім празник,—приказувала Мар'яні мати, ніби виправдувала її перед родом; а Мусія зятем дорогим величала, аби сварки якоїсь не було, і змітала полою корсета місце на лаві—запрошувала дочку та зятя до столу сідати.

На столах стояла у великих, мальованих тарілках страва; два ковбики в мисках лежали ще непочаті, а самогон, заправлений цитринами, аж сізо-жовтий—такий мутний, займав на столах найпочесніші місця.

Гостей було повна хата; чотири зяті з жінками-сестрами Мар'яниними сиділи вже за столами; Андріян Кушнір—сват батьків—сидів поруч свого сина й займав місце на покуті—поручесне місце, бо, правду сказати, Кушнір з усіх гостей найбільший багатир тут був; куми та рідня близька й далека мали місце за Мусієвим столом, і здивовані були, що такий запеклий уже комуніст, як Швачка, а прийхав до тестя колядувати!

— Дай же, боже, і пшениці щоб родили, і діти красно на миру ходили!—примовила мати до Мар'яни чарку. Мар'яна випила, а мати налила другу чарку Швачці, казала:

— Хоч за тебе, сину, поляки ребро мені переломили, та кров моя за тобою, і в роду, виходить, всі ми рівні!..

Вона обвела очима гостей—всі мовчали. Кушнір осміхнувся у вуса чорного, а коли Швачка випив з тешию по чарці, та ще стара хлюпнула недопитий самогон під стелю,—заукав:

— Е, так не годиться! Теща зятя коськає, а ми в порожні чарки заглядаємо!..

Тоді всі якось веселіше загомоніли, чарки зазвонили, а студентка, дочка найстаршої сестри Мар'янини, пишно до столу Швачки підійшла, привіталася.

— Мене з Вузу за куркуліство викинули—ідіотизм якийсь! Дев'ять років на гімназію витратила, і прошу—дочка куркуля!

— Виходь заміж за комуніста—не викинуть!—гукнув здалека Кушнір.

— Хай виїде, чи з лахміттям з хати не викурю,—гордо мовив кремезний, припухлий на обличчі, батько студентки.

Швачка, допивши для сміливості третю чарку—не втерпів:

— Просте дуже діло, небого: така більшовицька політика—вчилися колись багаті, хай ще бідні розуму доскочать!

— Пхи, яка ж тут політика?..

Кушнір:—Правильно, Галино Дмитровна! Аді-йотизм, а не політика!

І всі на слова Кушніреві засміялися; Швачка хотів був підвестися з-за столу, хотів покинути таке гостювання, але його заспокоювала Мар'яна, переконувала, що не слід на сміх та поговор з гостей виїздити!..

Ой чарочко, чарочко, виновая...

Затягла якимсь тонким сопраном молода жінка; а далші слова пісні проказав Кушнір,—тільки не співали цю пісню, бо—святий вечір—не годиться такі пісні співати.

Всі, на диво, припрошували студентку, аби заспівала української. Дівчина сміялася, а стара Кушніриха, врівнявшись за столом, з гордістю промовила:

— Заспівай мені тієї України, хай хоч сина згадаю, що комуна за Петлюру вбила!..

Студентка почервоніла, очі долу спустила, косо глянувши за стіл, де мовчки, насуплений сидів Швачка, і—не співала.

— Роде мій, дорогий! Свахо!—гукала Мар'янина мати до Кушнірихи:—били комуну, і вона була—не згадаймо; а не треба святого вечора бучу якусь здійсмати!..

— Я, свахо, не здійсмаю бучі,—я прошу онуку вашу, хай мені України заспіває...—і Кушніриха заплакала.

Її заспокоювали гості, син суворо нагрімав, і все, здавалося, знову було по старому; жінки заколядували, вихваляючи гостинність господаря з господинею, христа—дитя малеє—славляти, і хата гула радіщами за тее дитя.

Мар'яна сиділа, мов на голках; сестри сухо з нею привіталися, а найменша, що за Кушніровим сином була, пальцем на її хустку показала, наче хотіла сказати: «десь з чужої комори—виплакана хустка», і так гірко та боляче

було Мар'яні, що ковтнути слину трудно—боляся розплакатися.

— ...Да не бійся ти, дурна, співай!—це батько мовив до студентки.

Та одкинула свої стрижені, кучеряві коси з маленького лоба й, пристукнувши об долівку тонкої, панської роботи, черевиками,—гукала до гостей:

— А давайте заспіваємо «Застеляйте столи», знаєте? Студенти так люблять на вечірках цю колядку народню, так захоплюються...

— Вони «Інтернаціонал» теж як бугаї ревуть!—вимовив зо-зла Кушнір, і казав сватові, Мар'яниному батькові:

— Чув цих студентів у поїзді, як на святки їхали—полівка, свату, а не люди!

— А правда, Мусіє Степановичу, що комуна вже торгівлю дозволяє?

— Дозволяє,—незадоволено відповів той.

— Уже закон,—продовжував голосно Кушнір,—с такий, що не імєєш права собственности грогать—о!

Всіх зацікавила новина, що її сказав Кушнір, і ніхто з гостей навіть не думав співати; студентка вже розкрила була рота, де білили гарні, мов розлузані горіхи, зуби, і так застигла, а спам'ятавшись, лизнула губи й сіла коло Швачки.

— Мені дядя посвідку неможницьку дасть, правда?—поспитала вона Мусія.

— А дядя в тюрму піде по-твоему?—відповів не в тон Швачка. Студентка пхекнула.

— От, Мусіє Степановичу, четвертий,—казав через стіл до Швачки Кушнір,—год пройшов, як ви комуні бика, спасибі вам, взяли в мене, а я—не забув! Умру—не забуду: грабіж...

— Я вам ката хотів сьогодні подарувати за того бика, та здох дорогою!

— Ти ще молодий так мені одказувать...

— А як же треба одказувати? Підлизуватися, правда?

Сварка от-от мала закипіти; Швачка сидів блідий, його ліва рука, з куксами на пальцях, тремтіла, очі бродили стуманілі по кутках хати. Мар'яни вже не було коло нього—їй чимось докоряла менша сестра, Кушнірівна.

Швачка встав, похитуючись, з-за столу й тихо вийшов на двір.

Була глупа ніч. Зорі надулися—такі повні-повні, а місяць червоним півколом—на вітер—обведений, і все дворище, аж ген-ген далеко на полях заюжилося снігом...

— Дме на завірюху,—подумав мляво Швачка і підійшов до стайні. У його коня впала додолу шанька з вівсом,—він довго шукав по-темному, і коли знайшов її підбиту ногами під ясла,—пожурив коня:

— От дурило ти! Голодний тепер?..

Кінь заїржав, стукнувши копитами об поміст.

— На, на,—приказував Швачка, надіваючи

шаньку коню на голову:—попоїси трохи, та рушимо додому, хай не сичать гади! Політика, брат, наша їм не наравиться! Зраділи як: торгівлю дозволено, а Кушнір уже й лапи простяг—землі хочеться... На груди б тобі землі насипать, зараза!

Кінь хрумкав овес, десь хропла в теплому сажку свиня—Швачка постояв та послухав—смачно спить!

Пішов назад до хати; голова йому похитувалася—був на підпитку, а рідко пив горілку.

Коло сінешних дверей згадав чомусь Швачка за студентку—засміявся, і вдруге за сьогодні вилявся гидкою лайкою.

— Сволоч. «Дайте, дядя, неможницьку посвідку...» Наче я торгую неможницькими посвідками!..

...Хата співала. Колядки змішувалися з піснями про той славний рід багатий, про бочки виновії, про воли круторогі—сп'явив самогон пісню, і вона зухвало дзвеніла в шибки...

— Радуйся, Швачко,—думав Мусій,—радій: святий вечір! Хтось на селі тільки борщ салом затовк сьогодні, а не ковбики навергані горою! А Кушнір, як та медянка-гадюка, язиком крутить...

Він розстебнув гудзика на синій сорочці, з-під якої виглянула вишита червоно-жовтою заплочкою манишка білої, і твердо, з рішучістю на обличчі, зайшов до хати.

— Не хоче підгинати хвоста собака—та доводиться підгинати,—впали через поріг, на зу-

стріч Швачці, чийсь слова і—всі гості засміялися.

— Не та політика тепер...

— Голий був,—голий zostався...

— Не займай ти, сину, Кушнірів,—підбігла й казала Швачці теща:—нехай злість за водою спливе, а не треба сварки, не треба...

— Я нікого не займаю, мамо,—одказував голосно, аби всі чули, Швачка.

— Я—бідний, та він дітей моїх не годує! Хай же...

Швачка люто метнув очима на Кушніра.

— Я не годую,—гукнув Кушнір,—дак люди, брат, годують!

— А хто ж буряки Мар'яні по весні давав?...—мовив, задоволено одкинувшись на лаві, батько студентки.

Святий вечір, добрий вечір...

Кушнір махнув рукою і—пісня стихла, мов роти хто замкнув. Мар'яна вибігла наперед хати, сльози капали на долівку, казала:

— Я, Дмитре, за ті буряки очі свої портила, як твоїй дочці (вона показала рукою на студентку) сорочку українську вишивала, а ти мене перед родом соромиш... За що дяка така?!

— Гроші, тітко, брали,—треба одробляти...—вмовила серед німої тиші студентка.

— Брешеш, батькова дочко, за буряки сорочку тобі шила, а не за гроші—мати твоя не схотіла грошей у мене брати... Правду кажу?!

— Яка тут правда?..—Всі здвигували плечима—тихо сміялися. Швачка стояв коло одвірка хатніх дверей, поруч з тещою,—і блідий був, аж синій—одна тільки рука, ліва, тремтіла, бо контужений був Швачка.

А Кушнір підвівся за столом, казав:

— Ти як той Ірод-цар людей убивав десь; жінку з дітьми тещю на кормовжку залишив, а сам повівся комуна спасати!..

— Ну, далі—говори все! — глухо сказав Швачка.

— Все?! А хто, як не ти, коли приїхав з-під Врангеля, землю почав на селі ділити? Не ти в тещя шість десятин заграбив та роздав чортам на бабайки?!

— Я.

— Ага, подякуйте йому, поклоніться...—Очі в Кушніра налилися кров'ю. Ніж у його руці стукав в такт промови об миску, і всі гості сиділи мовчазні й похмурі.

— Свате, кому це потрібно?—спромоглася вимовити коло Швачки теща, та її голос дерзко обірвав Кушнірів син:

— Не ваше діло, мамо, підкрутіть собі та сядьте...

Всі раптом за столами заворушилися, хтось гукнув: «Що ви робите?!» Швачка шарпонував правою рукою до кешені, а Кушнірів син, що стояв був під великим, висячим каганцем, погасив світло.

По хаті пролунав дикий, божевільний крик з вуст Мар'яни.

— Батьки рідні, не сиротіть мене, не вбивайте...

Та слова її заглушила розбита об одвірок пляшка, постріл десь в сінях, і хрипке, мов недорізаного бика, булькотання...

— Він, паршивець, стріляє!—лунав у темряві голос старого Кушніра, і всі жінки посхилялися за столами—одна студентка кричала: «на землю падайте, на землю!...»—та пострілів більше не було.

...Швачка лежав у сінях, навznak, ніж кабанницький, з великою червоною колодочкою, стримів йому межі-плечима—він ще харчав, і довго стуляв пальці правої руки.

Перелякана, метушлива тиша. Хтось засвітив сірника.

Мар'яна лежала непритомна; хустка їй тернова закрила очі, а тіло билосся об долівку—ридала, і сорочка з мережкою в поділках закотилася аж до страмного тіла.

Кушнір злякано гляннув на Мар'яну, бігав очима й шептав:

— Нічого. П'яна, суместна драка—все. Так нужно говорить.

З М І С Т

За ворітьми	3
Полігика	25

Передплачуйте газету „Пролетарська Правда“

Протягом 1928-го й початку 1929-го року передплатники „Пролетарської Правди“ одержали безплатно бібліотеку з таких книжок

Ленін. Збірник віршів і оповідань.

Г. Ширупій. Січневе повстання. Оповідання.

П. Істраті. Косма. Оповідання.

О. Вишня. Усмішки. Гуморески.

Е. Золя. Повідь. Оповідання.

Ф. Януковський. Силуети сучасних українських письменників.

М. Коцюбинський. Оповідання.

В. Сосюра. Де шахти на горі. Вибір поезій.

Б. Іваньєс. Потвора. Оповідання.

В. Фаворський. Радіо. Нарис.

Ш. Алейхем. Порада. Оповідання.

П. Панч. Земля. Оповідання.

~~А. Миколайчук. В березні. Оповідання.~~

М. Терещенко. Країна роботи. Вибір поезій.

І. Франко. Добрий заробок. Оповідання.

І. Микитенко. Брати. Оповідання.

- А. Головио. Товариші. Оповідання.
- В. Базилевич та М. Шарлемань. Київ. Нарис.
- О. Слісаренко. Позолочене оливо. Оповідання.
- В. Стефаник. Новина. Оповідання.
- С. Шупак. Під'яремна Україна. Нарис.
- А. Барбюс. В землі. Уривок з роману.
- В. Елан. Червоні зорі. Вибір поезій.
- С. Васильченко. Приблуда. Оповідання.
- А. Заливчий. Дитинство. Оповідання.
- Ю. Яновський. Рейд. Оповідання.
- ~~М. Гладкий. Новий український правопис.~~
- Я. Качура. Хтодьова родина. Оповідання.
- М. Гладкий. Новий український правопис.
- Л. Первомайський. В палітурні. Оповідання.
- Г. Льорбер. Фосфор. Оповідання.
- П. Тичина. Надходить літо. Вибір поезій.
- Г. Косинка. За ворітьми. Оповідання.

Щоб поповнити бібліотеку „Пролетарської Правди“, передплачуйте велику щоденну газету

„ПРОЛЕТАРСЬКА ПРАВДА“

на кожний наступний місяць.

БЕЗПЛАТНИЙ ДОДАТОК
== ГАЗЕТИ ==

ПРОЛЕТАРСЬКА
ПРАВДА

V.N. Karazin Kharkiv National University

00615666

0